

dr Monika Jurewicz

NAUCZYCIEL KOMUNIKACJI I DIALOGU

Dokonujące się w wyniku transformacji ustrojowej przemiany we wszystkich dziedzinach życia wyznaczają nowe standardy i kierunki rozwoju.

Jednym z ważniejszych wyzwań do podjęcia przez współczesną edukację jest pomoc w odkrywaniu samego siebie, bowiem poznanie siebie jest niezbędnym warunkiem odkrywania innych. Rozwijanie postawy empatii owocuje prospołecznym zachowaniem przez całe życie, niweluje konflikty, kłótnie, pozwala wyeliminować niezrozumienie, które rodzi nienawiść i przemoc wśród dorosłych¹.

W obecnej rzeczywistości edukacyjnej na plan pierwszy wysuwają się takie postulaty jak: tworzenie warunków do nieskrępowanego rozwoju osobowości, kształtowanie postaw i umiejętności, przygotowanie do samorozwoju oraz wyposażenie w niezbędne wiadomości.

Zdaniem S. Korczyńskiego „szkoła wyższa powinna kreować przede wszystkim twórczą postawę intelektualną, rozwijać zdolność do nieustannej samoedukacji, samowychowania i samorefleksji także w zakresie kontaktów społecznych, moralności, czyli kultury”². W przeciwnym wypadku człowiek niezdolny do samodzielного, twórczego, antycypacyjnego uczenia się, stroniący od źródeł informacji staje się osobą skazaną na postępujące uzależnienie, wzrasta w role petenta stale poszukującego pomocy. Permanentny brak racjonalnego i skutecznego działania zaczyna sprawiać, że nie nadąża za zmieniającą się rzeczywistością³.

Wydaje się, więc, iż alternatywą dla tak rysującej się praktyki edukacyjnej jest refleksja na temat roli i wyzwań stojących przed współczesnym nauczycielem. Tym bardziej, że w funkcjonowaniu i efektywności systemu oświatowego strategiczną rolę odgrywa właśnie nauczyciel.

Spółeczność nauczycielska – twierdzi Cz. Banach – pełni w społeczeństwie ważną i szlachetną rolę, w której ma realizować dwie

strategiczne idee współczesnej edukacji: rozumieć świat – kierować sobą oraz przygotowywać ludzi do uczestnictwa w procesie edukacji ustawicznej⁴.

Zadania, jakie stawia nauczycielom przyszłość, wymagają przygotowania go do pełnienia nowych ról w nowej rzeczywistości szkolnej. Według H. Kwiatkowskiej w nowej rzeczywistości od nauczyciela powinno wymagać się takich postaw i umiejętności, jak: ukształtowanej postawy ponadnarodowej tożsamości kulturowej, krytycznego myślenia, kompetencji kognitywnych, umiejętności dialogu i komunikacji⁵.

Rola kompetencji nauczyciela w procesie edukacji jest szczególnie istotna zwłaszcza, gdy kluczowym problemem, z którym przychodzi nam się borykać staje się utrzymanie właściwych relacji między nauczycielem a uczniem. Minęły już czasy, w których praca nauczyciela polegała głównie na przekazywaniu studentom wiedzy, a władza i autorytet były dominującymi atrybutami nauczycielskiej profesji.

Kompetencje komunikacyjne nauczyciela to szeroko rozumiany układ umiejętności pedagogicznych umożliwiających porozumiewanie się zarówno na płaszczyźnie werbalnej jak również niewerbalnej. O jakości przygotowania pedagogicznego decydują między innymi zdolności nauczyciela do efektywnego komunikowania się z młodzieżą. W grupie umiejętności, które odgrywają istotną rolę we współżyciu z innymi ludźmi należałoby wyróżnić takie jak: umiejętność dostrzegania i rozpoznawania emocji innych ludzi, umiejętność empatycznego rozumienia drugiego człowieka, umiejętność zachowania tolerancji wobec odmienności innych, umiejętność dostrzegania potrzeb innych ludzi, umiejętność dostrzegania ich mocnych stron, umiejętność spostrzegania sytuacji i wydarzeń z punktu widzenia drugiego człowieka, umiejętność szanowania drugiego człowieka i jego bezwarunkowej akceptacji, umiejętność rozwiązywania konfliktów, pomagania i współpracy, zdolność interpretowania, wyjaśniania i komentowania faktów czy wypowiedzi.

Komunikacja ma charakter społeczny albowiem oznacza ona zjawisko porozumiewania się pojedynczych ludzi oraz grup społecznych między sobą za pomocą języka i całego ciała. Język jest, zatem narzędziem, werbalnym środkiem porozumiewania się. Natomiast gesty, mimika, postawa ciała, intonacja głosu należą do pozawerbalnych środków porozumiewania się, określanych jako „mowa ciała”.

Komunikacja międzyludzka jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Istotę komunikowania stanowi przenoszenie różnych wiadomości, a także uczuć między ludźmi. Komunikowanie zmierza do wywoływania u innych ludzi takich samych myśli, uczuć, jakie występują u tego, który przekazuje wiadomość. Zatem komunikowanie się jest podstawą interakcji, ma charakter sprzężenia zwrotnego, polegającego na wzajemnej wymianie informacji przez partnerów interakcji.

Aby nadawca i odbiorca mogli się porozumieć muszą obydwaj posługiwać się tym samym kodem językowym, czyli systemem znaków, który dla nadawcy i odbiorcy będzie znaczył to samo. Proces komunikacyjny jest procesem ciągłym, trwającym w czasie i przebiegającym na różnych poziomach w zależności od kontekstu społecznego.

W wypadku, gdy porozumiewanie się, łączenie czy też wymiana zachodzi bezpośrednio w toku kontaktów międzyludzkich mamy doczynienia z komunikacją interpersonalną. Jak zauważa, K. Łęcki jest to swoisty proces, który odbywa się w czasie i działa na zasadzie sprzężeń zwrotnych. Charakteryzują go takie składowe jak wzajemna wymiana informacji, kontekst, w którym ta wymiana zachodzi, stany psychiczne i postawy występujące u partnerów w czasie jej tworzenia, dynamicznie zmieniający się stan zrozumienia informacji równocześnie pobudzający dalszą ich wymianę⁶.

Tymczasem W. Nocuń analizując proces sprawnego słuchania i prowadzenia rozmowy zwraca uwagę na „ekspansję emocji czy też dominujących w danej chwili cech osobowościowych takich jak otwartość poziomu łęku czy gniewu”⁷.

Jeżeli przyjmie się, że wychowanie i kształcenie polega na relacji człowieka z człowiekiem to szczególną wartością tego kontaktu staje się dialog. Już Sokrates zwracał uwagę, iż kluczem do wychowania jest umiejętność zadawania pytań, postrzegana w kategoriach dialogu nauczyciela z uczniem.

„Dialog stanowi centralny i niezbędny element każdej etycznej myśli ludzkiej, kimkolwiek by ci ludzie nie byli. Widziany jako wymiana, jako możliwe – dzięki istnieniu mowy – porozumiewania się pomiędzy sobą istot ludzkich, jest on w rzeczywistości wspólnym poszukiwaniem”⁸.

Dialog to spotkanie ludzi w czasie, podczas którego możliwe jest odkrywanie nowych wartości i nieznanymi kwestii. W tym kontekście mówi się współcześnie o dialogu jako o takiej rozmowie, która

z natury rzeczy zakłada wielość, różnorodność punktów widzenia.

Dialog jest pojęciem wieloznacznym, zarówno ze względu na cel jak i różnorodność ujęć.

J. Rutkowiak wyróżnia – ze względu na cel – trzy formy dialogu: dialog informacyjny jako konstrukcja pytań i odpowiedzi, dialog jako wymiana negocjacyjna, dialog jako warunek możliwości rozumienia⁹.

Dialog to rozmowa między człowiekiem a człowiekiem, a więc również pomiędzy uczniem i nauczycielem czy też studentem a profesorem. Jak zauważa wielu badaczy (Szymański M., Nowicka-Kozioł M., Olbrycht K., Kujawiński J.) dialog wymaga przyjęcia postawy partnerstwa. W warunkach procesu dydaktycznego nie chodzi o to, aby uczeń i nauczyciel zajmowali równorzędne pozycje. Jest to niemożliwe, chociażby ze względu na istotne różnice w zakresie poziomu posiadanej wiedzy, umiejętności czy doświadczenia. Przede wszystkim istotne jest to, aby w rozmówcy dostrzegać człowieka wraz ze wszystkimi atrybutami jego człowieczeństwa.

Przy analizie czynników warunkujących efektywność pracy nauczyciela, najczęściej wymienia się poziom przygotowania merytorycznego i metodycznego. Główny nacisk zwykle kładziony jest na treści nauczania i metody przekazywania wiedzy. Niedoceniana natomiast pozostaje kwestia kompetencji komunikacyjnych nauczycieli rozumianych jako umiejętności nauczyciela w zakresie kontaktu z młodym człowiekiem. Tymczasem jak zauważa K. Żegnałek uczniowie jak i studenci bacznie obserwują osobę nauczyciela. Chcą widzieć w niej wzór godny naśladowania. Dlatego też zwracają uwagę na wszystkie te cechy osobowości, które ułatwiają wzajemny kontakt i komunikację¹⁰.

Według D. Barnes'a system komunikacyjny ustanawiany w klasach przez nauczycieli jest odbiciem ich wyobrażeń i przekonań na temat procesu uczenia się i nauczania. W zależności od preferowanej ideologii edukacji nauczyciele wyznają różne teorie komunikacji przyjmując postawę „nauczyciela transmisji lub nauczyciela interpretacji”.

„Nauczyciel transmisji” reprezentuje wobec komunikacji edukacyjnej postawę scentralizowaną, a wszystkie kontakty werbalne z uczniami są podstawowym środkiem przekazu wiedzy. Najczęściej występują monologi nauczyciela lub odpowiedzi ucznia zgodnie z preferowanym schematem komunikacji: pytanie – odpowiedź – ocena. Nadrzędnym zadaniem nauczyciela jest, więc ocena i korekta

osiągnięć szkolnych ucznia, zgodnie z kryteriami wiedzy formalnej zawartej w programach i podręcznikach. Prawa nauczyciela i ucznia do komunikacji są nierówne a proces komunikacji znacznie ograniczony. To nauczyciel z racji swojej pozycji w procesie komunikacji jest głównym decydentem w zakresie wiedzy edukacyjnej. To on wskazuje na to, kiedy uczeń mówi, o czym mówi i kiedy może przestać mówić. W takim modelu nauczania niewątpliwie nie ma miejsca ani na autentyczność dyskursu pedagogicznego ani też na dialog nauczycieli akademickich i studentów. Jak zauważa R. Meighan „główna oś dyskursu jest albo stale kontrolowana przez nauczyciela, albo szybko wraca pod jego kontrolę”¹¹.

Postawa edukacyjna „nauczyciela interpretacji” jest otwarta wobec wiedzy również tej, która pochodzi od samego ucznia. Nauczyciel interpretacji wierzy, że wiedza istnieje w formie zdolności do przetwarzania i organizowania własnych myśli poprzez twórcze działania. Niewątpliwie taka postawa nauczyciela czyni z ucznia podmiot oddziaływania pedagogicznego. Kryteria osiągnięć szkolnych ucznia są wynikiem dialogu, interakcji z innymi uczestnikami procesu dydaktycznego. Zdobywanie i gromadzenie wiedzy dokonuje się w wyniku współpracy – pomiędzy nauczycielem i uczniem – opartej na zasadzie partnerstwa. Organizowanie dialogu edukacyjnego staje się głównym zadaniem nauczyciela i treścią jego postawy edukacyjnej.

Głównym celem podjętych badań było określenie poziomu kompetencji komunikacyjnych nauczycieli akademickich. Osiągnięciu tego celu miały służyć następujące problemy badawcze:

1. Jakimi cechami powinien legitymować się nauczyciel akademicki ze względu na wykonywany zawód?
2. Jaki jest preferowany przez studentów profil komunikacyjny nauczyciela akademickiego?
3. Jakie błędy komunikacyjne najczęściej popełniają nauczyciele w czasie prowadzenia zajęć dydaktycznych?

Badania zostały przeprowadzone przy użyciu metody sondażu diagnostycznego, w ramach, którego wykorzystano technikę ankiety. Procedura badawcza przewidywała sporządzenie profilu komunikacyjnego idealnego nauczyciela akademickiego, a także rozpoznanie opinii studentów w zakresie najczęściej popełnianych przez nauczycieli błędów komunikacyjnych na zajęciach dydaktycznych.

Badania przeprowadzono w miesiącu maju 2008 roku na terenie miasta stołecznego Warszawy. Aby wyniki badań były reprezenta-

tywne zastosowano metodę celowego doboru próby. Badaniami zostali objęci studenci I roku studiów zawodowych i magisterskich na kierunku pedagogika. W badaniach uczestniczyli studenci Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz studenci Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie. Ogółem w badaniu uczestniczyło 157 studentów, w tym 89 kobiet (56,69%) i 68 mężczyzn (43,31%). Studenci Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego stanowili 54% wszystkich badanych.

Głównym narzędziem wykorzystywanym do zebrania materiału z badań był kwestionariusz ankiety. Przy jego opracowaniu oparto się w dużym stopniu na kwestionariuszu zastosowanym w badaniach A. Szejnberga.

Analizę wyników badań przeprowadzono na podstawie danych pochodzących z kwestionariusza ankiety.

Studenci otrzymali kwestionariusz ankiety, w którym znajdowały się listy cech według ważności. Cecha ustanawiana na pierwszym miejscu otrzymywała najwyższą ilość punktów, a cecha najmniej pożądana, najniższą ilość punktów. Po zliczeniu wszystkich punktów przypisanych poszczególnym cechom obliczono średnią wyboru, która stanowiła podstawowy wskaźnik w analizie zebranego materiału badawczego.

Pragnąc dowiedzieć się, jakie cechy nauczycieli są szczególnie pożądane w opinii studentów przedstawiono zestaw wybranych 15 cech. W grupie tej znalazły się zarówno cechy pożądane ze względu na charakter wykonywanego zawodu, ale również cechy charakterystyczne dla człowieka jako istoty społecznej. Zadaniem studentów było uporządkować je w kolejności od najważniejszej do ich zdaniem najmniej ważnej.

Z analizy zebranych danych wynika, że najważniejsze dla badanych studentów jest to, aby nauczyciel potrafił dobrze przekazywać wiedzę (12,7), był otwarty na dialog ze studentami (12,4) oraz szanował drugiego człowieka (12,1). Niepokojący jest fakt, iż stosunkowo nisko ceniona jest umiejętność zainteresowania słuchaczy wykładanym przedmiotem. Umiejętność ta – w opinii badanych studentów- została ulokowana najniżej spośród 15 przedstawionych cech. Badania szczegółowe pozwoliły ustalić, iż zarówno dla studentów SGGW jak również studentów WSP TWP w grupie najbardziej pożądanых cech nauczyciela znalazły się te cechy, które szczególnie istotne są dla realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych. W znacznej mierze decydują one o jakości i zarazem efektywności

procesu dydaktycznego. Szczegółowe dane dotyczące najbardziej pożądanых cech nauczyciela akademickiego w opinii studentów przedstawia tabela 1.

*Tabela 1.
Najbardziej pożądanе cechy nauczyciela akademickiego
w opinii studentów*

l.p.	Rodzaj cechy	Liczba (średnia wyboru)
1.	Dostrzegający i rozpoznający emocje innych ludzi	9,3
2.	Empatyczny	9,7
3.	Tolerancyjny	9,9
4.	Dostrzegający potrzeby swoich studentów	10,4
5.	Dostrzegający mocne strony swoich studentów	9,9
6.	Spostrzegający sytuacje i wydarzenia z punktu widzenia drugiego człowieka	10,2
7.	Szanujący drugiego człowieka	12,1
8.	Powściągliwy w wyrażaniu własnych opinii i sądów	10,6
9.	Otwarty na dialog z drugim człowiekiem	12,4
10.	Umiejący słuchać	11,7
11.	Dotrzymujący słowa	11,8
12.	Rozmawiający ze studentami na wszystkie tematy	11,8
13.	Potrafiący dobrze przekazać wiedzę	12,7
14.	Potrafiący zainteresować przedmiotem	8,2
15.	Nie wzbudzający strachu	8,9

W pracy nauczycielskiej istotne są również te cechy, które ułatwiają wzajemny kontakt i komunikację. Wzajemna wymiana informacji jest podstawą w dobrym kontakcie z innymi ludźmi. Dzięki uporządkowaniu średnich ocen dla poszczególnych stwierdzeń kwestionariusza wyodrębniono 8 charakterystycznych sposobów komunikacji nauczyciela ze studentami w czasie zajęć dydaktycznych. Poszczególnym stylom komunikacji przypisano charakterystyczne typy zachowań interakcyjnych nauczyciela. Należy jednak podkreślić, że nauczyciele podczas zajęć dydaktycznych mogą pre-

zentować różne zachowania. Często sposób zachowania nauczyciela w czasie zajęć uwarunkowany jest szeregiem czynników zarówno tych o charakterze egzogennym jak i endogennym. Zatem styl komunikacyjny nauczyciela stanowi zbiór różnych zachowań interpersonalnych pochodzących ze wszystkich ośmiu wyróżnionych profili. Szczegółowa analiza przedstawionych stylów komunikacyjnych pozwoliła ustalić najbardziej pożądane przez studentów zachowania interakcyjne nauczycieli akademickich. Poniżej dokonano charakterystyki opisowej poszczególnych zachowań interakcyjnych z jednoczesnym wskazaniem procentowego wskaźnika przyznanych ocen przez badanych studentów.

1. Nauczyciel zarządza i kieruje przebiegiem uczenia się studentów na zajęciach (13,76%) Nauczyciel zauważa wszystko, co dzieje się na zajęciach, rozkazuje, przydziela zadania do wykonania, przekazuje polecenia, określa procedury, kontroluje proces dydaktyczny, konstruuje sytuacje, wyjaśnia, utrzymuje uwagę studentów na zajęciach.

2. Nauczyciel ułatwia studentom uczenie się, jest pełen przyjaźni i życzliwości(42,34%) Pomaga, wspiera, okazuje zainteresowanie, zachowuje się w sposób przyjacielski lub troskliwy. Żartuje, wzbudza zaufanie.

3. Nauczyciel utrzymuje dobre stosunki interpersonalne ze studentami (25,92%) Słucha ich z zainteresowaniem. Jest empatyczny. Okazuje studentom zaufanie i zrozumienie. Jest cierpliwy, otwarty na dialog względem studentów.

4. Nauczyciel stwarza okazję do niezależnej pracy studentów, daje im wolność i czyni osobami odpowiedzialnymi (13,76%) Nauczyciel jest wyrozumiały i tolerancyjny. Skłonny do pobłażania studentom. Na zajęciach dydaktycznych studenci u tego nauczyciela czują się wolni i odpowiedzialni za swoje czyny. Można na takich studentach polegać. Studenci są rzetelni i solidni.

5. Nauczyciel jest niepewny, nie można na nim polegać (1,06%) Nauczyciel jest niezdecydowany, chwiejny, to znaczy nieumiejący i niemogący powziąć decyzji. Jest osobą, na którą nie można także liczyć. Nie dotrzymuje słowa. Nie budzi w studentach zaufania.

6. Nauczyciel jest niezadowolony (0,53%) Nauczyciel czeka na zapanowanie ciszy na zajęciach. Uwzględnia argumenty za i przeciw. Utrzymuje spokój na zajęciach. Wyraża swoje niezadowolenie. Publicznie krytykuje studentów.

7. Nauczyciel udziela studentom upomnień (1,06%) Nauczyciel

ciel niespodziewanie staje się zły, wyraża irytację. Jest rozdrażniony. Gniewa się i złości, Zabrania, zakazuje, koryguje, karze studentów. Nagminnie zwraca uwagę, przywołuje do porządku.

8. Nauczyciel jest surowy i srogi (1,57%) Nauczyciel nie pobłaża żadnemu studentowi, nie ma też dla studentów wyrozumiałości. Jest rygorystyczny, wymagający i groźny. Wzbudza strach. Trzyma sprawy w swoich rękach, kontroluje uczenie się. Na jego zajęciach jest spokojnie. Nauczyciel utrzymuje ciszę oraz skrupulatnie egzekwuje normy i zbiory zasad.

Analiza zebranego materiału badawczego wykazała, iż dla 42,34%% badanych studentów najbardziej pożądanym jest taki styl komunikacji, w którym to nauczyciel ułatwia studentom uczenie się, jest pełen przyjaźni i życzliwości. Pomaga, wspiera, okazuje zainteresowanie, zachowuje się w sposób przyjacielski lub troskliwy. Żartuje, wzbudza zaufanie. Dla ankietowanych najważniejsze są takie cechy charakteru nauczyciela jak cierpliwość, otwartość, empatia. Okazało się ponadto, że dla 25,92% badanych respondentów najważniejsze jest to, aby nauczyciel utrzymywał dobre stosunki interpersonalne ze studentami. W dalszej kolejności efektywnie zarządził i kierował przebiegiem uczenia się studentów na zajęciach, tak zdecydowało prawie 14% badanych. Uogólniając powyższe dane można stwierdzić, iż studenci oczekują od nauczycieli postawy „nauczyciela interpretacji”, dla którego podstawowym zadaniem edukacyjnym jest budowanie dialogu ze studentami oraz dobra jakość świadczonych usług edukacyjnych. W zachowaniach komunikacyjnych nauczyciela ma dominować styl partnerski, demokratyczny sprzyjający respektowaniu podmiotowości studentów, ich odmiennych osobowości, sposobu myślenia czy stylu życia. Szczegółowe dane na temat profilu komunikacyjnego idealnego nauczyciela akademickiego przedstawia tabela 2.

Tabela 2.
Profil komunikacyjny idealnego nauczyciela akademickiego
w opinii studentów

L.p.	Profil komunikacyjny nauczyciela akademickiego	Liczba (średnia wyboru)
1.	Nauczyciel zarządza i kieruje przebiegiem uczenia się studentów na zajęciach	5,5

2.	Nauczyciel ułatwia studentom uczenie się, jest pełen przyjaźni i życzliwości	7,1
3.	Nauczyciel utrzymuje dobre stosunki interpersonalne ze studentami	6,9
4.	Nauczyciel stwarza okazję do niezależnej pracy studentów, daje im wolność i czyni osobami odpowiedzialnymi	5,8
5.	Nauczyciel jest niepewny, nie można na nim polegać	2,0
6.	Nauczyciel jest niezadowolony	2,1
7.	Nauczyciel udziela studentom upomnień, zwraca im uwagę, przywołuje do porządku	2,3
8.	Nauczyciel jest surowy, nie pobbłaża żadnemu studentowi	2,6

O efektywnej komunikacji można mówić wówczas, kiedy treść wypowiedzi jest zrozumiana przez odbiorcę zgodnie z intencjami nadawcy przekazu. Niejednokrotnie obserwujemy, iż w trakcie wymiany informacji między nadawcą i odbiorcą pojawiają się zakłócenia komunikacyjne określane w literaturze przedmiotu jako tak zwane bariery komunikacyjne. Bariery komunikacyjne to wszystkie te czynniki, które utrudniają zrozumienie przekazu zawartego w wypowiedzi nadawcy. Źródłem wielu nieporozumień mogą być błędy popełniane zarówno przez nadawcę jak i odbiorcę. Bariery mogą być zarówno komunikaty niewerbalne jak i werbalne. Należą do nich: błędy emisyjne (szybkie tempo mówienia, wady wymowy, nie płynność mówienia, niewłaściwa intonacja, akcent) oraz nieuważne słuchanie, skierowanie uwagi na treść własnych myśli, wspomnień, słuchanie innych wyłącznie po to, aby znaleźć dogodny moment do zabrania głosu, wreszcie oceniające nastawienie, które partner wyczuwa i staje się bardziej ostrożny i skłonny do obwarowania tego, co mówi licznymi zastrzeżeniami.

Jakie błędy komunikacyjne najczęściej popełniają nauczyciele w czasie prowadzenia zajęć dydaktycznych?

Szczegółowe dane dotyczące najczęściej popełnianych błędów komunikacyjnych przez nauczycieli w czasie zajęć dydaktycznych przedstawia tabela 3.

Z zestawienia zebranych danych wynika, że dla prawie 74% badanych studentów najczęściej popełnianym błędem komunikacyjnym przez nauczyciela w czasie trwania zajęć dydaktycznych jest

zbyt szybka mowa, zbyt wiele słów wypowiedzianych na raz przez prowadzącego zajęcia. W dalszej kolejności studenci zwracają uwagę na takie błędy jak: zbyt obszerna długość wypowiedzi (68,15%), dominacja w mowie – głównie monolog nauczyciela (59,87%), zaburzenia płynności mowy, brak odczuwalnych przerw w wypowiedzi (52,23%), niedopuszczanie studenta do głosu, zbyt szybkie przechodzenie do własnej odpowiedzi (49,68%).

Tabela 3.
Najczęściej popełniane błędy komunikacyjne przez nauczycieli akademickich w opinii studentów

l.p.	Rodzaj błędu	Ogółem N=157	
		L.	%
1.	Mowa szybka, zbyt wiele słów na raz	116	73,89
2.	Długość wypowiedzi zbyt obszerna	107	68,15
3.	Niedopuszczanie studenta do głosu, zbyt szybkie przechodzenie do własnej odpowiedzi	78	49,68
4.	Przerywanie, mówienie równoległe ze studentem	45	28,66
5.	Zaburzenia płynności mowy, brak odczuwalnych przerw w wypowiedzi	82	52,23
6.	Nie zwracanie uwagi na wypowiedzi innych	69	43,95
7.	Zbyt wczesne wysyłanie informacji świadczących o zrozumieniu wypowiedzi	40	25,48
8.	Wysyłanie sygnałów (werbalnych i/lub pozawerbalnych) świadczących o braku akceptacji	52	33,12
9.	Dominacja w mowie – głównie monolog nauczyciela	94	59,87
10.	Silna koncentracja na sobie	57	36,31

Analiza zebranego materiału badawczego jednoznacznie wykazała, iż istnieją istotne różnice pomiędzy profilem komunikacyjnym idealnego nauczyciela akademickiego a sposobem komunikowania się nauczycieli w czasie zajęć. Niedoskonałości tradycyjnego sposobu porozumiewania się – mimo zmian kulturowych XXI wieku – nadal mocno wpisują się w schemat pedagogicznego działania

Najczęściej popełniane błędy komunikacyjne przez nauczycieli akademickich – w opinii studentów – nie sprzyjają komunikacji przebiegającej w formie dialogu. A przecież jak twierdzi J. Kujawiński dialog jest rozmową wolnych partnerów zmierzających przede wszystkim do wspólnego poznania czegoś nieznanego, wyjaśnienia czegoś niezrozumiałego, sprawdzenia czegoś niepewnego, a także do wspólnego odkrywania oraz tworzenia tego, co nieznanie i zarazem użyteczne¹². W świetle przytoczonych badań rozwijanie w sobie umiejętności dialogu poprzez umiejętność rozmowy, cierpliwego słuchania oraz kształtowanie właściwej techniki kontaktów interpersonalnych wydaje się być ważnym wyzwaniem edukacyjnym.

(Endnotes)

¹ J. Delors (red.), Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, Warszawa 1998, s. 94.

² S. Korczyński, Nauczyciel w procesie przemian [w:] S. Korczyński (red.), Nauczyciel epoki przemian, Opole 2005, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 32.

³ J. Delors, dz. cyt., s. 89.

⁴ Cz. Banach, Orientacje – koncepcje edukacji nauczycielskiej, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1998, s. 56. H. Kwiatkowska, Europejskość edukacji nauczycielskiej: geneza, wyznaczniki, konkretyzacja [w:] Edukacja wobec wyzwań XXI wieku, s. 268.

⁵ Tamże, s. 268.

⁶ K. Łęcki (red.), Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej, Katowice 1999, s. 17.

⁷ W. Nocuń, Podstawowe umiejętności w pracy socjalnej i ich kształcenie, Wyd. Interart, Warszawa 1996, s. 13-20.

⁸ Podaję za: M. Jędraszewski, Dialog jako metoda prowadząca do odrodzenia człowieka, [w:] E. Jankiewicz (red.), Nauczyciel człowiekiem dialogu, Zielona Góra 2006, Wyd. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli, s. 24.

⁹ J. Rutkowiak, O dialogu edukacyjnym [w:] J. Rutkowiak (red.), Pytanie, dialog, wychowanie, WSIP, Warszawa 1992, s. 42.

¹⁰ K. Żegnałek, Osobowość nauczyciela (w opinii uczniów województwa mazowieckiego), „Nowa Szkoła” 2005, nr 5, s. 16.

¹¹ R. Meighan, Socjologia edukacji, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1993, s. 175.

¹² J. Kujawiński, Szkoła dialogu i samodzielne uczenie się uczniów, UAM, Poznań 2006, s. 62.